

A. OPVANG- EN VRIJE TIJD VAN SCHOOLGAANDE KINDEREN: HET PERSPECTIEF VAN KINDEREN ALS BRUG TUSSEN OPVANG EN VRIJE TIJD?

Onderzoek door VBJK in opdracht van Kind & Gezin (2014)

Brecht Peleman en Caroline Boudry

1. Krachtlijnen voor een nieuwe organisatie voor de opvang- en vrije tijd van schoolkinderen

De beleidsnota 2014-2019 van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin zet de verdere uitbouw van de opvang en vrije tijd van schoolkinderen expliciet op de agenda. Het uitgangspunt is om de *buitenschoolse opvang in samenwerking met alle partners beter af te stemmen op de leefwereld van schoolkinderen, met het oog op een goede combinatie arbeid-gezin*. Daarbij wil men vanuit de *resultaten en de beleidsaanbevelingen van de Staten-Generaal 'Opvang en vrije tijd van schoolkinderen' samen met Onderwijs, Jeugd, Sport en Cultuur werken aan een nieuw decreet op de buitenschoolse opvang*. Het doel is *zoveel mogelijk schoolkinderen op een kwaliteitsvolle manier van opvang en vrije tijd te laten genieten* (Vandeurzen, 2014).

Op 17 juli 2015 keurde de Vlaamse Regering de conceptnota '*Krachtlijnen voor een nieuwe organisatie voor de opvang- en vrije tijd van schoolkinderen*' goed. Deze nota bevat krijtlijnen voor de opvang en vrije tijd van schoolkinderen als input voor dat nieuwe decreet. Men stelt voor om vanuit een geïntegreerde visie op opvang en vrije tijd van kinderen in te zetten op lokale samenwerkingsverbanden en dit onder de regie van het lokaal bestuur (Vandeurzen, 2015).

Andere zaken die de conceptnota vooropstelt zijn onder meer het ontwikkelen van een gedragen referentiekader, het verlaten van de bovengrens op leeftijd van kinderen die gebruik maken van het aanbod en het delen van infrastructuur en samenwer-

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

king. In de nota wordt bovendien een centrale doelstelling opgenomen die stelt dat het geïntegreerde opvang- en vrijetijdsaanbod:

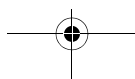
- kinderen ontplooiingskansen en de mogelijkheid biedt om een leuke vrije tijd te hebben;
- ouders toelaat te participeren aan de arbeidsmarkt, een (beroeps)opleiding te volgen en/of deel te nemen aan activiteiten die bijdragen aan hun persoonlijke ontplooiing;
- sociale cohesie en gelijke kansen bevordert.

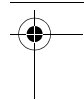
Op 2 oktober 2015 formuleerde de Strategische Adviesraad voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media (SARC) een advies over deze conceptnota, waarin benadrukt wordt dat opvang en vrije tijd twee aparte werelden zijn, met een zeer verschillend karakter:

‘Opvang is het vervangen van de thuissituatie buiten de schooluren, meestal wanneer de ouders aan het werk zijn. Vrijetijdsactiviteiten hebben een andere finaliteit. Ze gaan uit van vrijwillige deelname.’

Verder stelt het advies ook dat de conceptnota *‘te sterk’* vertrekt vanuit het welzijns-perspectief en (...) zo de eigenheid van de verschillende sectoren (miskent). De bibliotheken, cultuurcentra, jeugdwerk, sportclubs en -diensten etc. hebben geen primaire opvangfunctie, maar bieden een vrijwillig aanbod voor jongeren aan. Om tot een zinvol referentiekader te komen, moet een duidelijke scope bepaald worden; ofwel vanuit een vrijetijdsredenering, ofwel vanuit een opvangredenering. Beide redeneringen kunnen niet zonder meer worden samengevoegd (SARC, 2015).

Dat er verschillen zijn tussen wat traditioneel als ‘opvang’ georganiseerd wordt en wat als ‘vrije tijd’, klopt. Hoewel er nog meer voorzieningen bestaan, wordt bij ‘opvang’ voor schoolgaande kinderen in de eerste plaats gedacht aan de Initiatieven voor Buitenschoolse Opvang (IBO), de buitenschoolse groeps- of gezinsopvang, de lokale diensten voor buurtgerichte opvang en de voor- en naschoolse opvang georganiseerd door scholen. De georganiseerde ‘vrije tijd’ gaat dan weer over de speelpleinen tijdens de schoolvakanties, het hele gamma aan sportieve, culturele, muzikale activiteiten na schooltijd en tijdens de schoolvakanties en de vele jeugdbewegingen die Vlaanderen rijk is. Dit maakt dat er voor schoolgaande kinderen een zeer breed en divers aanbod bestaat van activiteiten en plekken waar ze na schooltijd en tijdens schoolvrije dagen en schoolvakanties naar toe kunnen. Die diversiteit laat zich zien op het vlak van tijdstippen en duur (voor of na schooltijd, tijdens schoolvakanties,...), leeftijd van de kinderen die deelnemen, locaties waar de ‘activiteiten’ plaatsvinden (sporthallen, schoolgebouwen, speelpleinen, aparte lokalen voor buitenschoolse opvang,...), het scala aan organisatievormen over beleidssectoren heen en niet in het minst de verschillende regelgeving en subsidiërende maatregelen.

2. Schoolkinderen en hun opvang: wat leren ze ons over kwaliteit?

De diversiteit van het aanbod is dus een feit. Echter, dat het zwaartepunt van dat onderscheid gelegd wordt bij de werksituatie van ouders lijkt voorbijgestreefd. Zo stelt het eindrapport van de in 2014 georganiseerde 'Staten-Generaal Opvang van Schoolkinderen' dat *kinderen wier ouders werken evenveel recht hebben om gebruik te maken van het rijke vrijetijdsaanbod dat in Vlaanderen voorhanden is. Kinderen wier ouders niet werken, moeten ook toegang hebben tot prettige vrije tijd die onder de noemer 'opvang' wordt georganiseerd. Het opvang- en vrijetijdsaanbod zijn evenwaardig (...) het gaat niet langer om twee verschillende werelden.*

Wanneer bepaalde opvang- of vrije-tijdsvoorzieningen enkel voorbehouden zijn voor kinderen van werkende ouders (of net niet toegankelijk zijn voor deze kinderen), zou dat bovendien kunnen betekenen dat sommige kinderen in hun vrije tijd hun vrienden niet kunnen ontmoeten. En laat dat nu net het belangrijkste zijn voor kinderen. Dat blijkt uit een studie die we in 2014 voerden bij kinderen uit verschillende opvang- en vrijetijdsvoorzieningen.

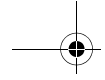
In opdracht van Kind & Gezin deed VBJK (centrum voor Vernieuwing in Basisvoorzieningen van Jonge Kinderen) in samenwerking met de vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (UGent) in 2013-2014 onderzoek naar het perspectief van kinderen op hun buitenschoolse opvangtijd.

Referentie: Peleman, B. Boudry, C. Bradt, L. Vandewalle, T. Vandenbroeck, M. (2014). *Schoolkinderen en hun opvang: wat leren ze ons over kwaliteit?* Gent: VBJK.

Het rapport kan vrij geconsulteerd en gedownload worden via <http://www.vbjk.be/nl/node/5087>

In dat onderzoek vroegen we 514 kinderen (76 via kwalitatieve interviews en 438 via een kwantitatieve survey) wat zij belangrijk en kwaliteitsvol vinden in hun georganiseerde opvang en vrije tijd. We ondervonden dat kinderen daarbij geen onderscheid maken tussen het opvang- en het vrijetijdsaanbod. De kinderen uit ons onderzoek verwachten in beide aanbodsvormen min of meer dezelfde zaken van hun begeleiders, van het aanbod en van de ruimtes waar ze spelen. Bovenal verwachten ze echter dat ze er een fijne tijd met hun vrienden zullen beleven, of het nu op het speelplein is, in het IBO, of tijdens de naschoolse opvang op school. In die zin is het vanuit het perspectief van de kinderen niet logisch dat er tussen de opvangvormen toch zulke grote verschillen zijn en dat zij in sommige opvangvormen/voorzieningen minder positieve en warme ervaringen tegenkomen dan in andere.

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

Daarom willen we in dit artikel argumenteren voor een positieve en geïntegreerde visie op opvang- en vrije tijd van schoolgaande kinderen, vertrekkende vanuit het perspectief van de kinderen zelf.

In navolging van Artikel 12 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (Verenigde Naties, 1989), vinden we immers dat kinderen actief gehoord en betrokken moeten zijn bij alle beslissingen die hen aanbelangen. Ook in het onderzoek was een van de uitgangspunten dat kinderen centraal dienen te staan in het uittekenen van gelijk welk nieuw model van georganiseerde opvang en vrije tijd. Zij zijn de hoofdrolspelers. Het gaat over hun opvang, hun vrije tijd en over hun leven. En daar hebben kinderen zelf zinvolle dingen over te zeggen. Het insluiten van de betekenissen die kinderen geven aan hun leefwereld is cruciaal wanneer we die willen begrijpen (Harcourt & Einarsdottir, 2011) en, bij uitbreiding, organiseren.

3. Een geïntegreerde kindgerichte visie als brug

De visie en de uitgangspunten in dit artikel vormen een brug tussen wat traditioneel onder 'opvang' en 'vrije tijd' verstaan wordt en kunnen zo inspirerend zijn voor de uitbouw van een nieuwe geïntegreerde organisatie voor de opvang en vrije tijd van schoolkinderen, vertrekkende vanuit wat belangrijk en nodig is voor kinderen zelf en hun gezinnen. Hierbij beroepen we ons enerzijds op de resultaten van het bovengenoemde onderzoek en anderzijds op de jarenlange ervaring die we met het VBJK opdeden via onderzoek en begeleidingswerk in de buitenschoolse kinderopvang.

De visie omvat verschillende met elkaar verbonden uitgangspunten. Voor het gemak en ter bevordering van de duidelijkheid presenteren we de uitgangspunten eerst als een geheel om daarna, in het vervolg van het artikel, dieper in te gaan op de verschillende onderdelen ervan:

Kwaliteitsvolle opvang en vrije tijd van schoolkinderen¹ biedt een gevarieerd en uitdagend aanbod op maat van en toegankelijk voor alle kinderen en dit vanuit de inspraak en participatie van kinderen en hun ouders. Het laat kinderen toe een vrije tijd te beleven op een plek waar ze het gevoel hebben erbij te horen en samen met anderen alle aspecten van hun identiteit ontwikkelen.

1. In dit artikel zullen we soms spreken van 'georganiseerde opvang en vrije tijd' of 'schoolkinderopvang'. Naar analogie met het onderzoeksrapport doelen we hierbij op het geheel aan voorzieningen die georganiseerde vormen van opvang en vrije tijd aanbieden voor schoolgaande kinderen vanaf 3 jaar oud.

4. Een gevarieerd en uitdagend aanbod...

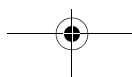
4.1 Doorbreken

De tijd die kinderen voor, na en buiten de schooltijd doorbrengen in georganiseerde vormen van 'opvang' en 'vrijtijdsactiviteiten' behoort niet tot de schooltijd en dient door kinderen als vrije tijd te worden beleefd. Er is geen sprake van een schoolse aanpak. Dat betekent echter niet dat kinderen er niets 'leren', het betekent wel dat dit leren ondergeschikt is aan de beleving en dat ' bezig zijn' belangrijker is dan 'presteren'. Vrije tijd kenmerkt zich zo door het speelse, niet-functionele bezig zijn, los van de organisatie van waaruit dat ' bezig zijn' georganiseerd wordt.

Naast het verschil met de school is er ook een verschil met thuis. Uit ons onderzoek blijkt dat kinderen in hun opvang- en vrijetijdsvoorzieningen over het algemeen andere dingen doen dan thuis. Op die manier kan schoolkinderopvang gezien worden als een verbreding van de ervaringen van kinderen. Dat geldt vooral voor kinderen die thuis weinig vrienden ontvangen en veel met multimedia spelen. Opnieuw: als er één zaak essentieel is voor kinderen, is het wel het samenzijn met vrienden. Met wie ze zijn lijkt belangrijker dan wat ze doen.

In het onderzoek vertelden de kinderen ons dat jongens meestal met jongens en meisjes meestal met meisjes spelen. De meeste kinderen vinden het normaal dat dit zo is. Het hangt dan ook vaak samen met het soort activiteit en de vaststelling dat er meestal activiteiten worden aangeboden die nogal genderstereotiep zijn. Toch zien we dat, waar kinderen positief gestimuleerd worden om gemengd te spelen, dit een verrijking van hun leef- en speelwereld kan zijn. Hierdoor ontstaat immers vaak een ander (soort) spel: minder 'traditioneel' (*'jongens voetbal en meisjes dansen'*) en meer gemengd, vanuit de vaardigheden en interesses van zowel jongens als meisjes. Hetzelfde geldt voor leeftijden. Meestal spelen kinderen samen met kinderen van hun eigen leeftijd. Vooral de oudste kinderen vinden dit heel belangrijk. Maar als de begeleiders door hun activiteiten aanbod deze gang van zaken helpen doorbreken, dan ervaren de kinderen dit ook als een verruiming en appreciëren ze dit sterk.

In de vrije tijd liggen immers heel wat kansen om informeel te leren van en te spelen met andere kinderen. Een veilige omgeving met voldoende aanbod nodigt kinderen uit tot experimenteren en maakt het mogelijk vaardigheden te ontdekken en zelfvertrouwen te ontwikkelen. Via voorbereide activiteiten en vrij spel worden de kinderen door de begeleiders ondersteund om andere kinderen te leren kennen, samen te spelen en de eigen grenzen en die van anderen te leren kennen.

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

Een heterogene, diverse groep kinderen met gemengde leeftijden geniet de voorkeur bij het organiseren van opvang en vrije tijd van schoolkinderen. Daarom is het belangrijk om flexibel om te gaan met leeftijdsgroepen of andere groepsindeling.

4.2 Vrije keuze

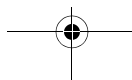
Nog zo'n essentieel aspect van de vrije tijd die kinderen in de schoolkinderopvang beleven, is kunnen kiezen in alle vormen en op alle manieren. Kiezen met wie je speelt, of je al dan niet met je broer of zus samen bent, of je binnen of buiten speelt, wat je daar doet en of je een begonnen activiteit kan afmaken. Deze vrije keuze geldt voor de kinderen als basis voor een plezierige vrije tijd. Maar bovenop die basis komen een aantal zaken die er wezenlijk toe doen. Kinderen vragen geen onmogelijke zaken, maar willen wél een uitdagend en gevarieerd aanbod aan activiteiten en materialen om mee te spelen en uit te kiezen.

Zo gaven de kinderen in ons onderzoek aan dat ze het liefst buiten spelen, maar graag de keuze willen om vrij binnen of buiten te spelen. Daarbij vinden de kinderen zowel de binnenruimte als de buitenruimte belangrijk. Buiten willen ze zich kunnen uitleven en hebben daar ruimte voor nodig. Binnen willen ze dat er voldoende speelgoed is, dat ze kunnen knutselen en tekenen en dat er meerdere speelruimtes zijn zodat ze ook tot rust kunnen komen. Ongeveer een vierde van de kinderen uit ons onderzoek ervaart deze rustplekken niet in de opvang, terwijl ze dit wel belangrijk vinden. Meisjes hechten er meer belang aan dan jongens en hoe ouder de kinderen zijn, hoe minder ze ervaren dat er zulke plaatsen zijn. Speeltuigen en ruimte maken de buitenruimte voor de kinderen tot een plaats waar ze zich kunnen uitleven, maar slechts de helft van de kinderen uit ons onderzoek heeft naar eigen zeggen veel speeltuigen in hun opvang- of vrije tijdsvoorziening. Meisjes hechten er nog meer belang aan. Een derde van de kinderen die dit zeer belangrijk vindt, mist de speeltuigen.

4.3 Begeleiders

In het realiseren van een rijke leef- en speelwereld voor kinderen vervullen de begeleiders een cruciale rol. Goede begeleiders fungeren als een soort ankerpunt: ze maken een rijke speelwereld mogelijk en ze zijn er om een beroep op te doen wanneer de kinderen daar nood aan hebben.

Kinderen verwachten van de begeleiders twee onderscheiden en belangrijke zaken: zorg en spel. De zorgfunctie van de begeleiding vormt de basis: zonder zorg geen veiligheid en zonder veiligheid geen spel. De opvang- of vrijetijdsvoorziening kan eenvoudigweg nooit prettig worden als het geen plek is waar kinderen zich veilig voelen, waar ze weten dat ze op een volwassene een beroep kunnen doen als dat nodig is.

De meeste kinderen uit ons onderzoek vinden dat die zorgfunctie wel door de begeleiding wordt opgenomen, al gaat het dan over een minimale invulling ervan: aanwezig en beschikbaar zijn voor de kinderen ('bewaken'). Essentiële bijkomende dimensies van zorg als individualiseren en rechtvaardig inspelen op conflictsituaties, maar ook troosten wanneer de kinderen verdrietig zijn, komen minder vaak voor. Vooral de oudste kinderen missen die.

De spelfunctie wordt minder ervaren door de kinderen uit het onderzoek. Toch benoemen kinderen dat zij een fijnere opvangtijd beleven wanneer hun begeleiders een gedifferentieerd aanbod organiseren, met een afwisseling tussen vrij spel en georganiseerde activiteiten, op maat van de kinderen en met een bepaalde uitdaging of moeilijkheidsgraad. Kinderen waarderen het als begeleiders gek en speels kunnen zijn en hen op een gepaste manier stimuleren om met kinderen van een andere leeftijd en een ander geslacht samen te spelen. In die zin verruimen de begeleiders de ervaringen van de kinderen.

Om deze beide functies (en vooral de hogere gradaties ervan) ten volle te kunnen waarmaken, is het nodig dat er in opvang- en vrijetijdsvoorzieningen een begeleider-kindratio is die toelaat dat begeleiders voldoende kunnen differentiëren tussen individuele aandacht voor elk kind en aandacht voor de hele groep. We stellen vast dat in voorzieningen met minder kinderen per begeleider, kinderen meer positieve ervaringen opdoen. Kinderen verwachten dat hun begeleiders beschikbaar zijn wanneer zij er nood aan hebben. Er dient ook voor continuïteit gezorgd te worden: kinderen voelen zich namelijk meer vertrouwd bij begeleiders waarvan ze het gevoel hebben dat ze die kennen.

In voorzieningen waar meer pedagogisch gekwalificeerde begeleiders zijn, vertelden kinderen ons meer positieve ervaringen, zowel met de zorg- als met de spelfunctie van de begeleiders. Dit wijst op het belang van goed voorbereide en pedagogisch gevormde begeleiders die in hun job ondersteund worden. Ons onderzoek toont dat, als je het aan de kinderen vraagt, het loont om te investeren in opleiding en bijscholing.

4.4 Intern en extern

Kinderen doen graag verschillende dingen. Die hoeven ze niet allemaal op één plek te kunnen doen, maar het is wel belangrijk dat kinderen die veelheid aan activiteiten ergens kunnen doen. Wil het opvang- en vrijetijdsaanbod een verruiming van de speel- en leefwereld van de kinderen betekenen, dan is het belangrijk dat een voorziening op zoek gaat naar manieren om het eigen aanbod te verruimen. Dat kan 'intern', door ander spel materiaal aan te bieden, kinderen op een positieve manier te stimuleren om met andere kinderen samen te spelen of andere, meer avontuurlijke speellocaties zoals bos of park op te zoeken. Er wordt in dit licht ook wel gesproken

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

van de 'nestwerking' van een schoolkinderopvang (Heiden, Arents & Vandenbroeck, 2003):

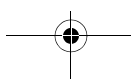
De nestfunctie betekent dat schoolkinderopvang een veilige en geborgen omgeving is waar kinderen zich thuis voelen en (zelf)vertrouwen vinden. De nadruk ligt op het warme onthaal, op de begeleiding die luistert naar kinderen en oog heeft voor hun wensen en vragen. Kinderen hebben nood aan warme, veilige interacties met volwassenen waarmee zij een vertrouwensrelatie opbouwen. Continuïteit in het begeleiderteam is daarom een belangrijke voorwaarde. Het nest is een omgeving waar kinderen zich kunnen terugtrekken, waar ze kunnen rusten en waar ze vrij kunnen spelen met andere kinderen. Kinderen vinden in het nest ook een uitdagende omgeving, waarin ze op een veilige manier experimenteren en hun talenten ontdekken.

Daarnaast is het ook belangrijk dat kinderen zich geborgen voelen in hun voorziening. Vrije tijd wordt immers ook geassocieerd met gezelligheid en een huiselijke sfeer. De inrichting en het onthaal van kinderen zijn hierbij aandachtspunten. De kinderen nemen in het nest deel aan geleide of vrije activiteiten, of blijven er als ze ervoor kiezen om niet aan een extern aanbod deel te nemen. Het nest fungeert zo als uitvalsbasis voor kinderen die naar het activiteitenaanbod in samenwerking met externe partners 'vertrekken'.

Maar het kan ook 'extern' door een samenwerking aan te gaan met een andere organisatie. Dat betekent dat er organisatieoverstijgend nagedacht wordt over hoe het lokale opvang- en vrije tijdsaanbod de speel- en leefkansen van kinderen kan vergroten door onderlinge afstemming en hoe kinderen binnen het globale aanbod ruimte krijgen om te kiezen en mee te beslissen over dit aanbod. Zo kan een opvang- of vrijetijdsvoorziening een 'webwerking' uitbouwen (Heiden, Arents & Vandenbroeck, 2003):

Het web fungeert als een aanvulling op het nest, een verruiming van het eigen aanbod. Het betekent dat je als schoolkinderopvang instaat voor het creëren van een gevarieerd keuzeaanbod van vrijetijdsactiviteiten voor kinderen, in samenwerking met partners uit de buurt. Je bouwt een netwerk uit om kinderen zoveel mogelijk activiteiten te laten verkennen.

Kinderen participeren zo actief in hun buurt en leren de buurt en het vrijetijdsaanbod kennen. Maar binnen een webwerking kunnen voorzieningen ook partnerorganisaties uitnodigen om activiteiten in hun eigen locatie te organiseren. De schoolkinderopvang bestaat immers niet op zich, maar ligt in een straat, een wijk, een buurt, en maakt zo deel uit van een gemeenschap. In de buurt en in de levens-echte brede ontmoetingen die in de volle publieke ruimte liggen, krijgen kinderen zo extra kansen om informeel van elkaar te leren en met elkaar te spelen.

De uitbouw van zo'n netwerk met partners uit de buurt is een verrijking voor het eigen aanbod, maar kan een verarming van de kwaliteit van de georganiseerde opvang en vrije tijd betekenen als er geen sterke uitvalsbasis is. Nest en web zijn aldus met elkaar verbonden en verdienen evenveel aandacht.

Dit impliceert ook dat kinderen de vrijheid moeten hebben om niet te participeren. Kinderen willen beschikken over een gevarieerde keuze aan activiteiten en daarop afgestemde ruimte, materialen en autonomie om die keuze te maken. Dit is des te belangrijker, wetende dat een derde van de kinderen uit ons onderzoek zegt dat ze niet kunnen kiezen wat ze doen, terwijl ze dit wel belangrijk vinden.

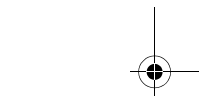
5. ... op maat van en toegankelijk voor alle kinderen

5.1 Drie functies

De conceptnota *'Krachtlijnen voor een nieuwe organisatie voor de opvang- en vrije tijd van schoolkinderen'* formuleert een centrale doelstelling voor een geïntegreerd opvang- en vrijetijdsaanbod op drie niveaus: het kind, de gezinnen en de samenleving. Dit kan ruimer geïnterpreteerd worden als een invulling van de maatschappelijke functies die elke voorziening voor kinderen en hun gezinnen vervult (Vandenbroeck, 2004).

In de conceptnota wordt gesteld dat het geïntegreerde opvang- en vrijetijdsaanbod:

1. kinderen ontplooiingskansen en de mogelijkheid biedt om een leuke vrije tijd te hebben; dit is de pedagogische functie die inhoudt dat schoolkinderopvang ten eerste vrije tijd is waarbij kinderen voldoende keuze hebben om hun spel- en ontplooiingskansen te realiseren; ten tweede een sociale experimenteer ruimte biedt aan kinderen en ten derde ouders voldoende betreft, zodat de opvoedingsverantwoordelijkheid gedeeld wordt;
2. ouders toelaat te participeren aan de arbeidsmarkt, een (beroeps)opleiding te volgen en/of deel te nemen aan activiteiten die bijdragen aan hun persoonlijke ontplooiing; dit is de economische functie die het mogelijk maakt dat arbeid- en gezinsfuncties met elkaar verzoend worden en dat gelijke kansen gecreëerd worden voor mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt;
3. sociale cohesie en gelijke kansen bevordert; dit is de sociale functie die inhoudt dat de schoolkinderopvang kan bijdragen tot het creëren van een meer rechtvaardige samenleving omdat alle kinderen voldoende kansen krijgen om te parti-

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

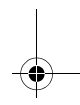
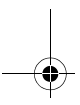
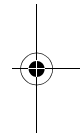
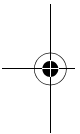
ciperen aan het aanbod door onbedoelde of onbewuste uitsluitingmechanismen voor bepaalde groepen kinderen en ouders aan te pakken en door actief alle gezinnen te bereiken. Dat maakt het mogelijk dat kinderen deel uitmaken van en mee vorm geven aan de samenleving. De sociale functie houdt ten slotte ook in dat de opvang verankerd is in de buurt en bijdraagt tot de leefbaarheid van die buurt. Bijvoorbeeld door de toegankelijkheid van organisaties in de buurt te vergroten via een webwerking.

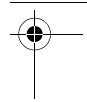
Kwaliteit van georganiseerde opvang en vrije tijd wordt gezien als de mate waarin deze drie functies met elkaar verzoend worden. Kwaliteit kan niet gereduceerd worden tot een van deze dimensies, zonder de andere in beschouwing te nemen. Het is de dynamiek tussen de drie functies die de essentie van kwaliteit uitmaakt (Manshoven & Vandenbroeck, 2003). Het komt erop neer dat, als we ervan uitgaan dat schoolkinderopvang goed is voor alle kinderen, we er ook voor moeten zorgen dat het als basisvoorziening dan ook toegankelijk is voor alle kinderen.

5.2 Leeftijden

Toegankelijkheid betekent ook een aangepast aanbod op maat van alle kinderen die er zijn en daarbij dient rekening gehouden te worden met de leeftijden van de kinderen. Kinderen van verschillende leeftijden hebben verschillende noden en interesses. Bij de jongste kinderen gaat er meer aandacht naar zorg en rust, bij de oudere kinderen naar nieuwe uitdagingen en autonomie. Naarmate kinderen ouder worden groeit hun behoefte aan een gevarieerd keuzeaanbod van vrijetijdsactiviteiten. Een brede leer- en leefomgeving draagt immers bij tot de algemene en persoonlijkheidsontwikkeling en laat kinderen en jongeren toe competenties te ontwikkelen die noodzakelijk zijn voor hun sociale leven (omgaan met informatie, zich kritisch kunnen en durven opstellen, probleemoplossend denken, sportieve vaardigheden, samenwerken, werk vinden, vlot communiceren, creatief zijn, keuzes maken, op verschillende wijzen uitdrukking geven aan de eigen gedachten en gevoelens, daar plezier aan beleven, sociale deelname aan de samenleving).

In ons onderzoek stelden we vast dat het voor veel opvangvoorzieningen niet altijd gemakkelijk is om te differentiëren tussen de verschillende leeftijden en een aanbod samen te stellen dat tegemoet komt aan de noden van de aanwezige tieners. Elf- en twaalfjarigen vormen in de opvang vaak een kleine minderheid van de aanwezige kinderen. Vaak is het aanbod daarom minder op hen gericht. Zo dreigt een vicieuze cirkel te ontstaan: er is minder aanbod voor hen, waardoor zij en hun vrienden afhaken, waardoor er minder aanbod is en er minder tieners instappen. Uit het onderzoek blijkt bovendien dat de oudste kinderen in de georganiseerde opvang- en vrije tijd minder positieve en minder geïndividualiseerde interacties ervaren met begeleiders. Hoewel de kinderen hun opvang een hoge waardering toekennen, zien we toch dat de erva-

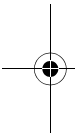

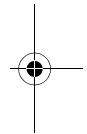
ringen met betrekking tot het aanbod ongelijk verdeeld zijn. Het aanbod lijkt vooral gericht op de wensen en behoeften van de jongere kinderen.

De oudere kinderen uit ons onderzoek vertelden ons dat ze in hun opvang- of vrije tijdsvoorziening graag een plek hebben die helemaal van hen is. Een plek waar ze zich met leeftijdsgenoten kunnen terugtrekken en waar ze zaken kunnen doen op maat van hun leeftijd. Ze waarderen op die plek een specifiek aanbod en het gevoel ergens bij te horen en er te mogen zijn. Heel wat kinderen uit ons onderzoek vinden dit echter niet terug in hun vrije tijd.

Er is met andere woorden behoefte aan uitbreiding van het activiteitenaanbod. Een aanbod met een strikte scheidingslijn op leeftijd lijkt ons geen goed idee. Sommige behoeften worden immers door kinderen van verschillende leeftijden ervaren, zoals bijvoorbeeld het met vrienden tot rust kunnen komen na schooltijd. Er is met andere woorden dan ook niet echt een reden waarom dit aanbod niet open zou staan voor iets oudere kinderen (bijvoorbeeld 13- tot 14-jarigen). Dat zou ook het aanbod voor 10- tot 12-jarigen aantrekkelijker kunnen maken, waardoor ze minder afhaken. Door intersectorale samenwerking kan ook op niveau van de gemeente gekeken worden hoe alle opvang- en vrijetijdsorganisaties kunnen samenwerken en een aanbod uitwerken dat inspeelt op de noden van de tieners uit de gemeente.

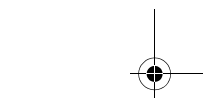
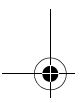
6. ... vanuit de inspraak en participatie van kinderen en hun ouders

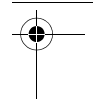

6.1 Kinderen

Participatie is een van de bouwstenen om van de opvang en vrije tijd van kinderen een plek te maken waar het goed is om te zijn. Kinderen vinden het immers belangrijk dat er met hen rekening gehouden wordt. Ze willen kunnen participeren, hun mening geven en hun zeg hebben in belangrijke kwaliteitsaspecten en bij veranderingen. Participatie betekent immers ook 'deelhebben' of 'mede-eigenaarschap'. Dan beïnvloedt, beslist en bepaalt men mee. Participatie beantwoordt dus aan de fundamentele vraag van kinderen om gehoord en betrokken te worden zowel bij het beleid als bij de praktijk. Participatie gaat uit van gelijkwaardigheid, waarbij een wederzijdse dialoog tussen de participanten centraal staat.

Kinderen vinden niet zomaar alles goed, ook al zeggen ze dat soms wel. Het betekent niet dat alles waar kinderen 'tevreden' over zijn ook kwaliteitsvol is. Om daar echt zicht op te krijgen, dienen voorzieningen verschillende manieren aan te wenden om zicht te krijgen op wat kinderen ervaren, welke betekenis ze daar aan geven en

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

wat ze willen. Dat begint bij het installeren van een klimaat van vrijheid met mogelijkheden voor kinderen om hun mening te uiten, in een omgeving waar daar naar wordt geluisterd.

In ons onderzoek stelden we vast dat meer dan een derde van de kinderen niet kan kiezen wat ze doen en niet kan meebeslissen over veranderingen in de voorziening, terwijl ze dit wel belangrijk vinden. Dit heeft niet zozeer te maken met het installeren en gebruiken van formele inspraakorganen, hoewel dit ook nuttig kan zijn. Minstens even belangrijk is het, volgens de kinderen, om af en toe te hurken en individueel met kinderen te praten. Wij stelden vast dat kinderen bijzonder graag over hun opvang vertellen en daar ook zeer zinvolle zaken over te vertellen hebben.

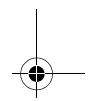
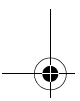
Specifieke aandacht mag daarbij uitgaan naar de oudste groep kinderen. Zoals eerder aangegeven, ervaren zij, ongeacht welke opvangvorm, minder positieve en minder geïndividualiseerde interacties met begeleiders, zijn ze vaker met minder in aantal en genieten ze minder van een opvangaanbod dat tegemoet komt aan hun noden.

6.2 Ouders

Naast kinderopvang is ook ouderparticipatie belangrijk voor de kinderen, de ouders en de begeleiders. De dagelijkse contacten tijdens het brengen en halen van de kinderen zijn de basis om een goede samenwerking tussen professionals en ouders uit te bouwen.

Wederkerigheid en gelijkwaardigheid binnen deze samenwerking zijn essentiële voorwaarden om ouders uit te nodigen tot deze samenwerking. Er bestaan vele mogelijkheden om tot ouderparticipatie te komen. Ouders kunnen bijvoorbeeld ingeschakeld worden in allerlei activiteiten of participeren aan de raad van bestuur, maar ouderparticipatie gaat ook verder. Ouders willen dat hun kind na en buiten de schooltijd geniet van een leuke vrije tijd waarin het kansen krijgt om zich te ontspannen en te ontplooiën. Vanuit dit perspectief en deze verwachtingen kunnen zij een zinvolle bijdrage leveren aan het uitschrijven van de missie, visie en het activiteitenaanbod van de voorziening.

De samenwerking brengt voorziening en gezinnen dicht bij elkaar. De schoolkinderopvang is wereldverbredend voor kinderen. Door ouders te betrekken bij de werking, maken zij kennis met de ervaringen van hun kinderen in de voorziening. Ouders leren zo hun kinderen op een andere manier kennen.

7. Besluit

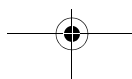
Met ons onderzoek willen we bijdragen tot het debat over een zinvolle opvangtijd en vrije tijd van schoolgaande kinderen, niet vanuit het perspectief van sectoren en organisaties, maar vanuit het perspectief van de kinderen zelf. Waar het beleid een cesuur trekt tussen opvang en vrije tijd op basis van de werksituatie van ouders, zien we dat dit voor kinderen niet logisch en betekenisvol is. Integendeel, het kan er voor zorgen dat kinderen daardoor het belangrijkste ingrediënt om hun georganiseerde vrije tijd leuk te maken moeten missen, met name hun vrienden. Maar het betekent ook dat niet elk aanbod toegankelijk is voor alle kinderen en dat het lokale opvang- en vrijetijdsaanbod zodoende uitsluiting in de hand werkt en bestendigt.

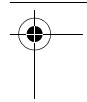
Daarom argumenteerden we in dit artikel voor een positieve visie op opvang en vrije tijd van schoolgaande kinderen, die een brug kan vormen tussen de traditionele 'opvang' en 'vrije tijd' en zo inspirerend kan zijn voor de uitbouw van een nieuw geïntegreerd concept van schoolkinderopvang, vertrekkende vanuit wat belangrijk is en nodig voor kinderen zelf en hun gezinnen.

Vanuit die visie biedt kwaliteitsvolle opvang en vrije tijd van schoolkinderen een gevarieerd en uitdagend aanbod op maat van en toegankelijk voor alle kinderen en dit vanuit de inspraak en participatie van kinderen en hun ouders. Het laat kinderen toe een vrije tijd te beleven op een plek waar ze het gevoel hebben erbij te horen en samen met anderen alle aspecten van hun identiteit ontwikkelen.

Door het artikel heen beschreven we mogelijke kapstokken en aanknopingspunten om deze visie om te zetten in de praktijk. Bij wijze van besluit halen we hieronder de belangrijkste aanbevelingen aan die richtinggevend zijn bij het uittekenen van een nieuw concept voor schoolkinderopvang dat rekening houdt met wat kinderen willen. Deze aanbevelingen nemen we letterlijk over uit het onderzoeksrapport dat we eind 2014 publiceerden:

- Een begeleider-kindratio die toelaat dat begeleiders voldoende kunnen differentiëren tussen individuele aandacht voor elk kind en aandacht voor de hele groep.
- Continuïteit in de begeleiding en goed voorbereide en pedagogisch gevormde begeleiders die in hun job ondersteund worden.
- Een begeleiderhouding die zorg en spel combineert en beide functies maximaal opneemt. Naast aanwezigheid en beschikbaarheid zijn individualiseren, rechtvaardig inspelen op conflictsituaties en troosten essentiële 'zorgvaardigheden'.
- Een uitdagend en gevarieerd aanbod aan activiteiten en materialen om mee te spelen, dat jongens en meisjes van verschillende leeftijden aanspreekt, met

■ Handboek lokaal jeugdbeleid

zoveel mogelijk vrije keuzemogelijkheden. Dat aanbod laat kinderen enerzijds toe om samen te zijn met hun vrienden, maar daagt hen anderzijds ook uit om de gangbare keuzes van met wie ze samen spelen uit te breiden.

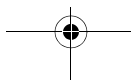
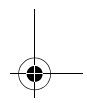
- Een infrastructuur die kinderen keuzevrijheid biedt om binnen of buiten te spelen.
- Een rijke en avontuurlijk buitenruimte waar kinderen zich (vrij) kunnen uitleven, met voldoende speeltuigen en veilige plekken waar kinderen zich even aan de blik van anderen kunnen onttrekken.
- Een goed georganiseerde binnenruimte waar kinderen in verschillende ruimtes kunnen spelen, waar ze ook tot rust kunnen komen en waar (zeker de oudste) kinderen zich afzonderlijk kunnen terugtrekken.
- Een flexibele leeftijdsindeling waarin kinderen inspraak krijgen.
- Verschillende manieren aanwenden om zicht te krijgen op wat kinderen ervaren, welke betekenis ze daar aan geven en wat ze willen. Dat begint bij het installeren van een klimaat van vrijheid met mogelijkheden voor kinderen om hun mening te uiten, in een omgeving waar daar echt naar wordt geluisterd.
- Specifieke aandacht mag daarbij uitgaan naar de oudste groep kinderen. Zij ervaren, ongeacht welke opvangvorm, minder positieve en minder geïndividualiseerde interacties met begeleiders, zijn vaker met minder in aantal en genieten minder van een opvangaanbod dat tegemoet komt aan hun noden. Men zou daarom kunnen nagaan hoe het aanbod voor deze kinderen zou kunnen worden uitgebreid. Bovendien is er a priori niet echt een reden waarom dit aanbod niet open zou staan voor iets oudere kinderen (bijvoorbeeld 13 tot 14-jarigen).

Bronnen:

HARCOURT, D. EINARSDOTTIR, J. (2011). Introducing children's perspectives and participation in research. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(1): 301-307.

HEIDEN, S. ARENTS, S. VANDENBROECK, M. (2003). *Buitenschoolse opvang in een (Brusselse) grootstedelijke context. Praktijk, pedagogiek en beleid van een meer-sporenbeleid. Eindrapport*. Gent-Brussel: VBJK-VGC.

MANSHOVEN, J. VANDENBROECK, M. (2003). *Flexibele Buitenschoolse Opvang. Een kwalitatieve en kwantitatieve evaluatie van het experiment flexibele buitenschoolse opvang in Limburg*. Sein, Universiteit Hasselt.

SARC. (2015). *Advies bij de conceptnota 'Krachtlijnen voor een nieuwe organisatie voor de opvang- en vrije tijd van schoolkinderen'*.

VANDENBROECK, M. (2004). *In verzekerde bewaring. Honderdvijftig jaar kinderen, ouders en kinderopvang*. Amsterdam: SWP.

VANDEURZEN, J. (2014). *Beleidsnota 2014-2019*. Brussel: Vlaams Ministerie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

VANDEURZEN, J. (2015). *Nota van de Vlaamse regering over de krachtlijnen voor een nieuwe organisatie voor de opvang en vrije tijd van kinderen*. Brussel: Vlaams Parlement.

Verenigde Naties. (1989). *Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind*. New York: VN.

Meer informatie over de projecten van VBJK omtrent de buitenschoolse kinderopvang kan gevonden worden via www.vbjk.be.

